

## O‘ZBEKISTONDA MA’RIFATLI JAMIYATNI BARPO ETISHDA AHOLINING TIBBIY SAVODXONLIGINI OSHIRISHNING IJTIMOIY-FALSAFIY MASALALARI

**Achilova Nilufar Norbutayevna**

Samarqand davlat pedagogika instituti assistenti

[nilufarachilova511@gmail.com](mailto:nilufarachilova511@gmail.com)

**Annotatsiya:** ushbu ilmiy maqolada O‘zbekistonda ma’rifatli jamiyatni barpo etishda mamlakat aholisining tibbiy savodxonlikni rivojlantirishning Aqlli tibbiyot, Raqamli tibbiyot, Aqlli va raqamli innovatsion tibbiyot kabi innovatsion modellarini yaratishning ijtimoiy-falsafiy masalalari haqida qiziqarli fikrlar bildirilgan.

**Kalit so‘zlar:** Yangi O‘zbekiston, tibbiyot, madaniyat, aholi, innovatsiya, inson, salomatlik, tibbiy savodxonlik.

### СОЦИО-ФИЛОСОФСКИЕ ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ МЕДИЦИНСКОЙ ГРАМОТНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В СТРОИТЕЛЬСТВЕ ПРОСВЕЩЕННОГО ОБЩЕСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ

**Аннотация:** В данной научной статье представлены интересные идеи по социально-философским вопросам создания инновационных моделей развития медицинской грамотности населения страны, таких как Умная медицина, Цифровая медицина, Умная и цифровая инновационная медицина, в целях построения просвещенного общества в Узбекистане.

**Ключевые слова:** Новый Узбекистан, медицина, культура, население, инновации, человек, здоровье, медицинская грамотность.

### SOCIO-PHILOSOPHICAL ISSUES OF INCREASING MEDICAL LITERACY OF THE POPULATION IN THE CONSTRUCTION OF AN EDUCATED SOCIETY IN UZBEKISTAN

**Abstract:** This scientific article presents interesting ideas on the socio-philosophical issues of creating innovative models for developing health literacy in the country's population, such as Smart Medicine, Digital Medicine, and Smart and Digital Innovative Medicine, with the aim of building an enlightened society in Uzbekistan.

**Keywords:** New Uzbekistan, medicine, culture, population, innovation, people, health, health literacy.

O‘zbekistonda ma’rifatli jamiyatni barpo etish jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchi bu mamlakat aholisidir. Aholining „... el-yurt salomatligi – jamiyatning bebaho boyligidir. Tinchlik va sog‘liq bo‘lgan joyda albatta o‘shish va o‘zgarish, baxtli va farovon hayot bo‘ladi” [1]. Zero shunday ekan bu masalaning yechimi aholining ma’rifatli bo‘lishi orqali amalga oshiriladigan subyektiv faktor tibbiy savodxonligiga bog‘liqdir. Tibbiy savodxonlikni shakllantirish va rivojlantirish o‘z vaqtida innovatsion yondashuvni talab qiladi. Bu hayot talabi, falsafa tili bilan aytganda hayotiy zaruriyat hisoblanadi.

Bu xususda Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev: "Innovatsiya – bu kelajak degani. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni bugundan boshlaydigan bo'lsak, uni aynan innovatsion – g'oyalar, innovatsion yondashuvlar asosida boshlashimiz kerak" [2.], – degan edi. Bunday kechiktirib bo'lmaydigan ishlarni amalga oshirish uchun 2020 yil 7 aprelda "Innovatsion faoliyat to'g'risida" qonun qabul qilindi. Qonunda: "Innovatsiya – fuqarolik muomalasiga kiritilgan yoki shaxsiy ehtiyojlar uchun foydalaniladigan, qo'llanilishi amaliyotda katta ijtimoiy-iqtisodiy samaraga erishishni ta'minlaydigan yangi ishlanma" [3.], – degan ta'rif berilgan. Demak, tibbiyot sohasini har tomonlama rivojlantirish uchun yaratilib va amalda qo'llanilayotgan har bir yangi ishlanma - bu innovatsiyadir. Bu g'oyani amalga oshirishni eng avvalo aholining sifatli oziq-ovqatlarga bo'lgan ehtiyojini qondiruvchi eng muhim soha bo'lgan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rivojlantirishdan boshlash maqsadga muvofiqdir. Shu sababli O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2019 yil 23 oktyabrda PF-5853-sonli "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" Farmon qabul qilindi.

Qabul qilingan strategiyaga ko'ra mamlakat aholisining tibbiy savodxonlikini shakllantirish va rivojlantirishda innovatsion usul va vositalarni qo'llashning asosiy jihatlarini:

- 1) iqtisodiyotni ekologiyalashtirish, ya'ni qishloqdagi tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ularni qayta tiklashda inson salomatligiga qanday ta'sir etish imkoniyatlarini hisobga olish;
- 2) tabiatdan foydalanishning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish, ya'ni chiqindilarni atrof muhit va aholi sog'ligi uchun xavfliligi darajasini hisobga olgan holda qayta ishlashni tashkillashtirish;
- 3) tabiatdan oqilona foydalanish sohasida nazoratni kuchaytirish, bunda sog'liqni saqlash idoralari mutasaddilarining vakolatlarini kengaytirish;
- 4) vitaminlarga boy bo'lgan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini natural holda saqlash, qayta ishlash texnologiyalarining yangi avlodini yaratish orqali, ularning inson organizmi uchun foydalilik darajalarini ko'paytirish;
- 5) qishloq xo'jaligida agrar ta'limni kuchaytirish orqali tabiiy resurslar va kimyoviy vositalardan foydalanishni to'g'ri yo'lga qo'yish tufayli tibbiy-biologik xavfsizlikni ta'minlash masalasini yechishga katta e'tibor qaratishni tashkil etadi.

O'zbekistonda ma'rifatli jamiyatni shakllantirish sharoitida mamlakatimiz aholisining tibbiy savodxonligini rivojlantirishning innovatsion modellarini yaratish, ya'ni modellashtirish masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

Modellashtirish - bu aslini olganda bilim obyektlarini ularning modellari bo'yicha o'rganish; ushbu hodisalar haqida tushuntirishlar olish, shuningdek tadqiqotchini qiziqtiradigan hodisalarni bashorat qilish uchun hayotiy obyektlar, jarayonlar yoki hodisalarning modellarini qurish va o'rganishdir.

Hozirgi vaqtda modellashtirish texnologiyasiga va qo'llanilish sohasiga ko'ra quyidagi asosiy modellashtirish turlari ajratib ko'rsatish mumkin:

- Axborotni modellashtirish

- Kompyuter modellashtirish
- Matematik modellashtirish
- Biologik modellashtirish
- Tibbiy modellashtirish
- Simulyatsiya modellashtirish
- Evolyutsion modellashtirish
- Ijtimoiy-tarixiy jarayonlarni matematik modellashtirish va boshqalar.

Tibbiy modellashtirish, modellashtirish turlari ichida eng murakkabi hisoblanadi. Chunki, bunda insonning jismoniy tanasida bo‘lgan barcha xastaliklarni tashxislash, davolash, reabilitatsiya qilish, ma’naviy vujudidagi ruhiy buzilish jarayonlarni, shuningdek tibbiyotda boshqaruv ishlarini tashkillashtirishni modellashtirish, ularning kompyuterda ishlash dasturlarini yaratish masalalari o‘ziga xos bo‘lgan qiyinchiliklarni o‘z ichiga oladi.

Aholining tibbiy savodxonligini shakllantirish va rivojlantirish ishlarini tashkillashtirishning innovatsion modellaridan birini “Aqlli-raqamli tibbiyot” modeli tashkil qiladi.

Xo‘sh, “Aqlli-raqamli tibbiyot” nima? Bu savolga falsafiy jihatdan quyidagicha ta’rif berish mumkin. “Aqlli va raqamli innovatsion tibbiyot” — bu bozor iqtisodiyoti sharoitida aholini ijtimoiy himoya qilish tamoyillariga mos ravishda, ularga malakali tibbiy xizmat ko‘rsatish, davolash ishlari uchun qilingan barcha sarf-xarajatlarning shaffofligini ta’minlash borasida axborot berish jarayonini avtomatlashtirishning markazlashgan tizimidir. [4].

“Aqlli va raqamli innovatsion tibbiyot” modelini mamlakat aholisining tibbiy savodxonligini rivojlantirishning innovatsion modeli sifatida ishlab chiqish masalasini ilmiy-amaliy jihatdan quyidagi to‘rt bosqichda amalga oshirish tavsiya etiladi.

Birinchi bosqich. Bu bosqichda asl obyekt hisoblanmish mamlakat aholisining tibbiy hayotiga oid barcha ma’lumotlardan iborat bo‘lgan bilimlar to‘planadi. Falsafiy jihatdan qaraganda modelning kognitiv imkoniyatlari shundan iboratki, model asl obyektning har qanday muhim xususiyatlarini namoyish etadi (takrorlaydi, taqlid qiladi). Asl nusxa va model o‘rtasidagi o‘xshashlikning zarur va yetarli darajasi masalasi aniq tahlilni talab qiladi. Shubhasiz, model asl nusxada identifikatsiya qilingan taqdirda (keyinchalik u model bo‘lishni to‘xtatadi) ham, asl jihatidan barcha muhim jihatidan haddan tashqari farq qilganda ham o‘z ma’nosini yo‘qotadi. Shunday qilib, modellashtirilgan obyektning ba’zi jihatlarini o‘rganish boshqa jihatlarini o‘rganishdan bosh tortish evaziga amalga oshiriladi. Shuning uchun har qanday model asl nusxani faqat qat’iy cheklangan ma’noda almashtiradi. Bundan kelib chiqadiki, bitta obyekt uchun diqqatni o‘rganilayotgan obyektning ayrim jihatlariga qaratadigan yoki obyektning har xil detallar bilan tavsiflaydigan bir nechta “ixtisoslashgan” modellar qurish mumkin.

Ikkinchi bosqich. Bu bosqichda mazkur model mustaqil tadqiqot obyekti vazifasini bajaradi. Bunday tadqiqot shakllaridan biri bu “model” tajribalarini

o'tkazish bo'lib, unda modelning ishlash shartlari ataylab o'zgartirilib, uning "xatti-harakatlari" to'g'risidagi ma'lumotlar tizimlashtiriladi. Ushbu bosqichning yakuniy natijasi bu model haqidagi bilimlar to'plami, ya'ni uning tanasi yaratiladi.

Uchinchi bosqich. Bu bosqichda bilim modeldan asl nusxaga - bilimlar to'plamini shakllantirishga o'tkaziladi. Shu bilan birga, modelning "tilidan" asl nusxaning "tiliga" o'tish sodir bo'ladi. Bilimlarni uzatish jarayoni ma'lum qoidalarga muvofiq amalga oshiriladi. Model haqidagi bilimlar asl obyektning modelni yaratish jarayonida aks ettirilmagan yoki o'zgartirilgan xususiyatlarini hisobga olgan holda tuzatilib boriladi.

To'rtinchi bosqich. Bu bosqichda modellar yordamida olingan bilimlarni amaliy tekshirish va ulardan obyektning umumlashtiruvchi nazariyasini yaratish, uni o'zgartirish yoki boshqarish uchun foydalanish sodir bo'ladi.

O'zbekistonda ma'rifatli jamiyatni barpo etishda mamlakat aholisining tibbiy savodxonligini shakllantirish va rivojlantirishda, hududiy-geografik joylashuvini, undagi ahvolini, mavjud ekologik vaziyatni, aholining sonini hisobga olgan holda "Aqlli va raqamli innovatsion tibbiyot" modelini

1) har bir xonadon a'zolarining salomatligi haqida biotibbiy ma'lumotlarning yagona bazasiga ega bo'lishini;

2) har bir kasallik turlari (yurak qon-tomir, buyrak, jigar, ayollar kasalliklari va shunga o'xshash) bo'yicha elektron shakldagi tibbiy kartalar tizimi bo'yicha ishlashni tashkil qilishni;

3) mobil qurilmalar orqali masofaviy tashxislash ishlarini bajarishni;

4) belgilangan muddatlarda aholini virtual ko'rikdan o'tkazish, natijalariga qarab esa virtual shifoxona xizmatini ko'rsatishini;

5) xonadon a'zolari haqidagi tibbiy ma'lumotlarni, davolanish rejalarini, jarayonlarini tahlil qilish uchun sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishni;

6) davolanish uchun kerakli bo'lgan dori-darmonlar to'g'risida aniq ma'lumotlar bazasiga ega bo'lish va shu asosda elektron retseptlar orqali dori-darmonlar berishni;

7) zamonaviy tibbiyot va xalq tabobatini uyg'unlashtirish asosida, davolashning eng optimal kam xarajatli tomonlari haqida mobil ilovlar bazasiga ega bo'lishini;

8) qishloq, tuman, viloyat, mamlakat va butun jahondagi tibbiy vaziyat haqida virtual shakldagi axborotlarni to'plash va mobil qurilmalar orqali tarqatish imkoniyatiga ega bo'lishini;

9) insonning jismoniy va ruhiy salomatligiga zarar yetkazuvchi buzg'unchi g'oya va mafkuralarga qarshi tibbiy ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkillashtirish borasida saytlar bo'lishi kerak.

10) mamlakat aholisining tibbiy savodxonligini oshirishga qaratilgan tibbiyot ilmining turli sohalari haqida ilmiy-ommabop ma'lumotlar to'plamiga ega bo'lish va boshqalarni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi va amaliyotga joriy qilinishi kerak.

Mamlakat aholisining tibbiy ongi va tafakkurini shakllantirish va rivojlantirishning eng muhim omillaridan yana birini aholining tibbiy savodxonlik

darajasi tashkil qiladi. Ma'lumki, har qanday davlatning kuch-qudrati, salohiyati fuqarolarning jismoniy va aqliy barkamolligiga, salomatligiga bevosita bog'liq. Inson salomatligi nafaqat bugungi kun, balki kelajak uchun ham muhim ahamiyatga ega. Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev yozganidek: " Bizni doimo qiynaydigan, tinchlik bermaydigan orzu-niyatimiz, Yaratgandan so'raydigan eng katta tilak iltijomiz shuki, betakror, go'zal, saxovatli Yangi O'zbekistonimizda, albatta, har tomonlama sog'lom, o'zining kuch-qudrati, barkamolligi bilan o'zgalarning havasini uyg'otadigan avlodlar yashashi kerak. Dunyoda sog'liqni saqlash tizimida yuksak samaradorlikka erishgan, aholini o'rtacha umr ko'rish darajasi yuqori bo'lgan eng ilg'or mamlakatlar qatoridan joy olish strategik vazifamizdir" [5].

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, O'zbekistonda ma'rifatli jamiyatni shakllantirishda mamlakat aholisining tibbiy savodxonligini rivojlantirishning ilmiy-amaliy yechimlarini topishga qaratilgan "Aqlli va raqamli innovatsion tibbiyot" kabi innovatsion modellarini joriy qilish natijasida: mamlakat aholisining tibbiy savodxonligini oshirish; yuqumli bo'lmagan, yuqumli, parazitlar kasalliklar yuzaga kelishi va tarqalishining oldini olishga qaratilgan epidemiyaga qarshi zaruriy chora tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish; sog'lom turmush tarzini shakllantirish, aholining tibbiy savodxonligini oshirish; tibbiy profilaktika bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish hamda ularning amalga oshirilishini ta'minlash; inson salomatligiga ta'sir etuvchi xavfli omillarni boshqarish, tizimli monitoringini olib borish va tahlil qilishning yangi shakl va usullarini ishlab chiqish hamda amaliyotga joriy etish; qishloq hududlarda yashovchilarga tibbiy xizmat ko'rsatish infrastrukturasi yaxshilash; mahallama-mahalla, uyma-uy yurib aholining salomatligidan, tibbiy vaziyat holatidan xabar olish kabi ishlarni o'zaro integratsiya va muvofiqlashtirilib boshqarishning zamonaviy intellektual tizimi joriy etilishiga olib keladi.

### Adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston sog'liqni saqlash sohasi xodimlariga bayram tabrigi. 08.11.2024.// <https://president.uz/uz/lists/view/7678>.
2. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi//Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir.2-jild. – Toshkent:« O'zbekiston» NMIU,2018. – B.88.
3. O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida" qonuni. 2020 yil 7 aprel.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasida «Aqlli shahar» texnologiyalarini joriy etishkonsepsiyasi" (2019 yil 18 yanvardagi 48-son qaroriga 1-ILOVA)// <http://www.lex.uz/pdfs/4171067> ga asoslangan holda ta'rif berilgan.
5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. To'ldirilgan ikkinchi nashri. – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2022. – 216.